

Josef Kučera: Hranostaj snídá dívku, Host, Brno 2022, 68 s.

PŘESAHY A DIALOGY

Jan M. Heller

Než se sbírka Josefa Kučery (1978) *Hranostaj snídá dívku* – autorova třetí v pořadí – rozběhne, nabídné čtenáři nejprve určitá vstupní prolegomena. Za první z nich můžeme považovat už samotný surrealisticky znějící titul, za který by se nemusel stydět ani Vítězslav Nezval na některém ze svých vrcholů tvůrčích sil. Za titulním listem následuje několikařádkový útvár, který připomíná žánr „autorského vyznání“ a který končí slovy „jen očima vidoucího / vidět již viděné“. Přidejme – na další liché stránce, úvodní k prvnímu oddílu ze tří, z nichž se sbírka skládá – motto v podobě citátu z Nietzscheho, který zní „Slova jsou nám v cestě“, a máme vcelku jasno ohledně toho, jaké čtení od nás autor očekává: Má zde jít o osvobozené nahlížení, jemuž nemá překážet slovní balast, tedy nahlížení spíše bezprostřední a vizuální než diachronní a pojmové; snad i fenomenologické nazírání podstat. Jak to funguje?

Mnohem složitěji a bohatěji, jak zjistíme už po přečtení několika úvodních čísel. Josef Kučera se nebojí ovládnout větší šíři rejstříků, které mu dává k dispozici básnický jazyk. Od ztišených, prostě sdělovacím stylem psaných obrazů postupuje přes vizuálně působivé lyrické motivy k originálním tropům jako „tající larva chřadne v hedvábí“ („Moruše“), „mravenčení písku“, „bourání hladiny“ (obojí z básně „Duben“) a nakonec až k tomu asociativnímu proudu volné obraznosti, který se titulního surrealismu již dotýká („Hranostaj snídá dívku“ nebo již zmíněná báseň „Duben“, opakující a variující řečené ještě jednou v latině).

Jsou motivy, které má autor v obzvláštní oblibě. Řada básní evokuje venkovské kraje a každodennost lidských obydlí, které

se tu nicméně neromantizují, ale možná spíš barokizují, ladnost jejich kontur vyvažuje zašlost, špína, vlhkost a chlad, rozpadající se zdi si bere zpět plevel a líhnou se larvy, prasklina v talíři, šmouha od uhelného mouru... Několikrát se navracejí dálkami vonící motyvy lodí a přístavů. Tahle linie v sobě – při vědomí ošemetnosti podobných přirovnání – skáce-lovsky spojuje přírodní, venkovskou a přibytkovou motiviku a téma času, ztišení a, proč ne, i pokory.

Stejně významné, ne-li významnější jsou však motivy abstraktní: Častá je práce se světlem, tmou a jejich protikladem, s časem a vzpomínkou a s metajazykovými úvahami ohledně toho, co je to báseň, co vůbec lze básni sdělit; básnické já neustále reflektuje svou pozici skrze své psaní – a to právě jako básnické psaní.

Ale ani tím není ještě vše vyčerpáno. V košatosti výrazu básnické já nenazírá svět tak, že by svou interakcí s ním uzavřoval, naopak, potřebuje k tomu řadu dalších struktur. Nejnápadnější jiné subjekty: Nějaké kolektivní vy, které si „znamená“ (b. „Inkognito“ – přece jen se tu trochu toho jazykového magnetismu najde, i když si jen tak tiše bzučí), jimž chce posílat slova „jako kamikaze do vašich oken“ („Drobné si nechte“). Potřebuje i jiné nebo tebe, s nímž se spojuje v my.

Tematizuje dialogičnost na všechny způsoby, i takovou, která nikam nevede, kde místo komunikace zůstává prázdný prostor (doslova: „A já bych řekl: / A ty bys řekla: / Ale už nic neříkáme“, báseň „Staré příběhy“), který následně vyplní náhodné obrazy, vzpomínky, jejichž smysl stále uniká. Spojení mezi osobami se dokonce může odehrávat skrze obraznost, jako v básni „Zdá se mi“, zacyklené od „Zdá se mi, že slyšíš / cinkání stěžňů lodí v Monterey“ po „zdá se mi, že slyšíš, co slyším“, nebo ve statickém obrazu „Mumlava“, v němž se nám současně vybaví tentýž fragment vzpomínky.

Další podobou dialogičnosti je, že některé myšlenky má subjekt potřebu vyjádřit ve formě naléhavých otázek. „Jak vysvětlíš tento

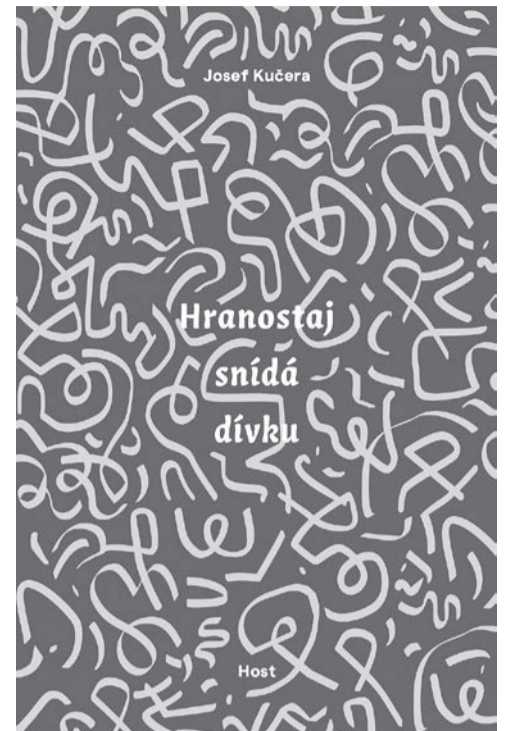
zvuk?“, ptá se v básni „Ledovec“, věnované básničce Olze Stehlíkové, aby ji v závěrečné kulminaci svého tázání oslovil jménem: „Olgo, kdo nosí básním slova?“

Kučerův lyrický subjekt je vždycky „člověk v situaci“; to je sice pojem z divadelní dramaturgie, ale tady se tak nějak hodí, protože i básně, které čteme, mají jistý dramatický náboj, který vzniká – nejobecněji řečeno – z interakce, z přesahu. Proto tak vysoká frekvence přirovnání, kdy něco je jako něco jiného; proto tolik výprav do minulosti, do vzpomínek, s nimiž se konfrontuje přítomná situace a zkoumá se, co by z takové konfrontace mohlo vzejít – i s rizikem, že nevejde nic, což v trochu extrémní poloze reflektuje báseň s názvem „Alzheimer“, plná zmatečných obrazů.

Proto také ta příbytková tematika, pojednávající o hranici, která je člověku hned po hranici vlastního těla nejbližší, nejpřirozenější: Hranice vlastního obydlí, soukromí, geometrie známého prostoru, jejíž překročení vyžaduje sice drobnou, ale přece jen odvalu čelit nekonečnu („Tiší nájemníci“), jež nakonec přináší pocit svobody (zde i v titulu: „Svoboda, nekonečnost“). Objeví se i motivy jiného světa či zasnění, a nakonec i ta latina otevírá svět básni vůči světům jiným, nejen polyglosii jako takové, ale botanice, medicíně, katolické liturgice.

To, co jsme trochu přemrštěně nazvali dramatem, je ve skutečnosti nejspíš hlavně myšlenkově-pozorovatelský zápas, v němž subjekt nepřestává svým tázavým obzíráním podrobovat svět hledačskému prověřování. Což je samozřejmě práce náročná a vyčerpávající. Autor jí podržuje i obměnu formálních prostředků, jazyka, obraznosti; zapojuje do ní i to, co si přečetl nebo i jen letmo zahlédl u jiných básníků. Sledovat toto hledačství znamená klidné a soustředěné čtení, protože obrazy, které takto rozrušují celek známého světa, jsou zároveň citace téhož světa.

A přesto se Kučerovi daří psát jaksi odhaleně, myšleno: Jeho básně neskrývají svou tvůrčí kostru. Ne proto, že by měl potřebu

nechat čtenáře takřkajíc mu „koukat do kuchyně“, ale proto, že samotný akt psaní je pro něho stejně důležitý jako výsledný tvar. Právě zde se nejčitelněji odehrává zmíněný zápas, v němž se zřejmě nakonec lze básni pouze přiblížit: „Řezal jsem do těch slov, / čtvrtil je, lámal, obnažoval až na žlutý tuk / a ona byla čím dál lehčí“ („Drobné si nechte“); „Baví mě psát o každodenním / přibližování se k básním, / blížím se k nim z boku / jako pásovec k hranostajům“ („O tom, co není“).

Věřil Josef Kučera či jeho lyrický mluvčí, jako věřili surrealisté, v primát myšlenky před realitou? Asi ne. Ale možná věří v primát básně před životem: „Jsou básně jako prázdný rám, / do kterého lze zasadit vše, quod libet / [...] / a jsou básně, z nichž jsme stvoření, / a je prázdnota mezi nimi, / ve které jsme rozptýlení jako ve větru, neukotvení, / v dřevěném rámu, který nám stloukli jimi“ („Beze slov“). ■

MALÝ A TICHÝ KONCERT

Jan Krasický

Třetí sbírka Josefa Kučery staví na základních aspektech exprese, jako je slovo, mlčení, zvuk, ticho a jejich vztah. Činí tak s pokorou, náznakovostí a vylíčením ryzích, často miniaturních jevů.

Snahou lyrického mluvčího je především zakoušet jazyk, pokorný postoj vyplývá již z úvodní básně-předznamenání, která má v knize postavení motta: „Procházím se po tomto domě, / po jeho svorech, / nežádám nic, / jen očima vidoucího / vidět již viděné.“ Sběrka je rozdělena na tři oddíly, které se rozprostírají na hranicích slyšeného, řečeného i zamlčeného. Básně se pohybují v různorodých významech, odstínované kvalitou i kvantitou veršů. Básnické oslovení i básnické já vstupuje do veršů napříč celou sbírkou, je tu patrná snaha zaznamenat okamžiky, zachytit svým básnickým štětcem intimní mikrokosmos, leckdy jen v několika tazích.

Titul pojmenovaný po jedné z básní působí nejasně, čtenář si možná položí otázku, co za hru se mnou autor vlastně hraje. Leckoho může napadnout, že šlo o náhodný výběr, jako když (jeden příklad za mnohé) Edward Albee svou divadelní hru *Kdo se bojí Virginie Woolfové?* prostě pojmenoval jednou z vět, která zazní v průběhu aktu. Když se však podíváme na Kučerovu titulní báseň, která je až surreálnou hrou s jazykem, možná budeme blížit tomu, o co v této poezii jde. Dochází zde k ohledávání vlastní jazykové bariéry a hledání toho, co je skryto za slovy, činí se, mluví samo za sebe. To by se skutečně dalo vztáhnout širě na Kučerovu poetiku, ovšem paradoxně právě titulní báseň stojí ve sbírce svým pojetím tak trochu osamocené a působí až téměř cizorodě.

První oddíl prezentuje ono hledání praveho vyjádření, leckdy samotný básnický proces, už mottem z Friedricha Nietzscheho („Slova jsou nám v cestě.“). Některé básně jsou především stopami, ať už ve smyslu již někde slyšeného, anebo podobnosti s verši jiných básníků, občas dochází ke ztrátě soustředěnosti výrazu a leckdy si nejsme jisti, zda je právě tato metafora oním hledáním oprostěné výpovědi (či hrou na něj), anebo pokusem o vlastní, osobité vyjádření. Jak básník abstrahuje z přebujelé představivosti koncentrovaný verš, ukazuje Kučera v básni „Drozd“, kde po výchtu metafor přináší svůj vyfiltrovaný verš, a prezentuje tak i svůj básnický um: „Nad jabloní uprostřed polí / zpíval drozd, / v dálce mizely hory.“ Zde se ukazuje poctivost básnickovy výpovědi. Básně zpravují o zaklíněnosti, nemožnosti se dohovorit (báseň „Zpráva“) a objevuje se i zaujetí každodenností („Vstoupit tak“) – to svědčí o pokoře, ale zároveň je tu riziko sklouznutí ke kliše.

Ve druhé části sbírky je patrná snaha uchopit poslech i naslouchání, jdeme s autorem až k neslyšitelnému, k naslouchání tichu či zvuku času: „Slyšíš? / Ponoř se! Zavři oči! / Slyšíš to hučení? To praskání? / Naše kosti mele čas.“ Lyrický subjekt tu opět propadá zkoušení jazyka, někdy až jistému manýrismu, aby ukázal svůj postup, to ale není nejsilnější část jeho poezie (např. báseň „Duben“ nebo „Alzheimer“). Naopak nejosobitější je tam, kde za něj mluví vzpomínky plné malých velkých dějů („Zahrada“, „Kulisy“, „Zdá se mi“).

Třetí oddíl jde naproti očistění od „nadměrného“ vyjádření, postupuje od stokrát omílané klasičnosti (hamletovský motiv), která dojem ze sbírky poněkud narušuje – tím spíš, že předchozí dva oddíly obsahují mnohá silná čísla –, až k básním, v nichž se drží nastavené laťky. Ono „spásání mlčení“ z motta této části (úryvek z Tomase Tranströmera, končící veršem „A spásám to mlčení zde uvnitř“) však není pouhým přezvukáváním

ticha v ústech, ale rovněž ukázkou básnické kvality, například v básni „Odpadní slova“: „Káň padá střemhlav / do želatiny bukových listů / ulovit slovo, / které jsem včera vynesl za dům. // Zacloníš oči, začteš se:“

Tam, kde se Josefu Kučerovi daří vytěžit co nejvíce z ticha, co nejvíce abstrahovat ze slovní zásoby, tam je jeho poezie nejosobitější. I přes občasný manýrismus, tušenou i přiznanou inspiraci cizí látkou a kvalitativní roztržitost zůstává jeho poetika soudržná. Silná autorská výpověď v jeho případě vzniká z vystavení se mlčenlivosti, tichu, drobným a citlivým pohybům sunoucího se života. Tam začíná onen malý a tichý koncert jevů, věcí i bytostí. ■

ZASLÁNO

Milan Šedivý

MALÁ ZAPOMÍNKA NA SVATKU ANTOŠOVOU

Veliká básničko obklíčená ctiteli, ti všichni na tebe zapomněli docela, snad řekneš: „Dej mi svátek a neděli a ódy piš na holky s loknou u čela.“

Snad budeš mít pravdu, ty to řekneš, možná mě zvikláš, a přece se zachytili pochybnost jak úporná hnida nebo veš, že ignorace je naše horší nebytí.

A proto oslav ještě jednou to tvé výročí, je potřeba opakovat se pro hloupé, i když snad líp, aby nechodili ti na oči, ať někde stranou v hlavince jim chroupe...

inzerce